

О ДИКЦИЈИ И ПРОЗОДИЈИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

(Дејан Средојевић, *Дикција. О гласу, гласовима, акцен­ту и прозодији речи у српском језику*, Нови Сад 2022)

Књига Дејана Средојевића под називом *Дикција. О гласу, гласовима, акцен­ту и прозодији речи у српском језику* представља публикацију која се бави проуча­вањем дикцијских феномена који се реализују у говору. Објављивање публикације овакве врсте се дуго очекивало међу стручњацима који се баве феноменима говора. Рукопис монографије има 281 страну и подељен је у једанаест поглавља (*Увод, Дик­ција, Глас и говор, Артикулација гласова, Акцент, Интонација, Интензитет, Па­уза, Темпо, Ритам, Фокус*), која су пропраћена бројним илустрацијама и опсежним списком коришћене литературе. Свако од поглавља састоји се од ужих тематских целина које су именоване посебним поднасловима.

Према самим речима аутора, у књигу су уткани знање и искуство стица­ни током досадашњег двадесетогодишњег бављења дикцијским феноменима, али и стечена теоријска знања о универзалним акустичким и артикулационим законито­стима на којима почивају говор и дикцијске појаве у језицима света, као и теоријска знања о улози ових феномена у процесу комуникације. Проверу постојећих теориј­ских знања аутор је спровео управо на материјалу из српског језика, а резултате ек­сперименталних истраживања тестирао је у пракси, у раду са глумцима из бројних професионалних позоришта широм Србије приликом припреме различитих врста текстова, од дијалекатских, до оних који припадају стандардном српском језику.

Будући да се дикцијски феномени реализују путем говора, односно говор­них звукова, аутор у *уводним напоменама* првог поглавља формулише феномене које ће обухватити анализа језичког садржаја говора, који иначе припадају домену лингвистичких истраживања. Ови феномени биће посматрани на основу акустич­ких и артикулационих принципа, након чега ће бити детаљније анализиран онај њихов део који се користи за преношење порука у процесу комуникације.

Друго поглавље доноси детаљније информације о самом одређењу појма дикције, њеном дефинисању и улози у комуникационом чину. Аутор детаљно са­гледава све карактеристике које су важне за извршну дикцију, почев од прецизно­сти артикулације гласова и њихове усклађености са нормираним облицима, преко одређених физичких карактеристика гласа, затим уверљивости, сугестивности, до језичке (граматичке) исправности целокупног говора.

Предмет *трећег поглавља* јесте органска основа дикцијских феномена, са­гледана са акустичког и медицинског становишта. Ово поглавље детаљније инфор­мише о анатомским структурама које учествују у процесу фонације, механизмима настанка гласа, органским оштећењима, функционалним поремећајима гласа и го-

вора.

У четвртој поглављу, посвећеном гласовима као говорним елементима, детаљно су изложени општи принципи производње и класификације гласова, представљен је детаљан опис артикулационих својстава гласовних остварења фонема стандардног српског језика и њихових алофонских варијаната. Аутор стандардну релазацију изговора гласова сагледава у поређењу са изговором који се сматра не-стандардним, или са оним који је регионално или дијалекатски обележен.

Пето поглавље посвећено је акценатском систему српског језика, који аутор описује из синхронијске и дијахронијске перспективе, сматрајући да ће на тај начин детаљније објаснити „несклад између саме норме и њене реализације”. Проблеми говорне норме великим делом везани су за акценат и интонацију, а генерално, један од највећих задатака јесте иновирање постојеће ортопеске норме. Иако је монографија посвећена стандардном српском језику и заснива се на опису синхронијског језичког плана, аутор у овом поглављу на изванредан начин проширује перспективу када је у питању прозодијска норма, те се бави и сагледавањем језика из дијахронијске перспективе, односно процесом настанка прозодијске норме.

Аутор значајан део овог поглавља посвећује и питању изговора силазних акцената на унутрашњим слоговима у страним речима и домаћим сложеницама, затим, феномену упрошћавања акценатских парадигми, проблему акценатске адаптације страних имена и топонима и статусу неакцентованог квантитета у српском језику, указујући у ком правцу треба ићи приликом измена прозодијске норме. Врло прецизно су издвојена одступања између саме акценатске норме и њене реализације у говору образованих говорника са новоштокавског подручја која се односе на спорне примере са силазним акцентима ван иницијалног слога, као и бројни проблеми приликом акцентовања антропонима и топонима из страних језика. Овим поглављем аутор је показао да је добро упознат са резултатима досадашњих истраживања новоштокавских акцената, а своја запажања поткрепљује и литературом из других језика.

Посебан допринос ове монографије представљају поглавља која су посвећена интонацији говора. Познато је да је проучавање интонације подручје које је претрпело значајне промене током претходне две деценије, на шта је утицала чињеница да је напредак у развоју говорних технологија омогућио истраживања акустичких параметара повезаних са прозодијским феноменима. На тај начин омогућено је боље разумевање механизма функционисања интонационих компоненти при изражавању различитих врста значења.

С обзиром на то да српском језику недостају истраживања овог подручја говора, врло су значајна поглавља која су представљена у другом делу монографије у којима се спроводи анализа главних компонената интонације. Тако се у шестом поглављу, посвећеном проблемима интонације, обрађује и интонациона фраза као најзначајнија интонациона јединица којом се структурира дискурс, али и дикцијске фигуре попут градације, набрајања и контраста. Сва запажања пропраћена су и илустрована бројним примерима који могу бити од великог значаја за цео низ апликативних дисциплина и вештина, као што су јавни наступи, спикерско и новинарско говорење.

Од седмог до десетог поглавља обрађени су феномени интензитета, паузе, темпа и ритма говора, који припадају најважнијим компонентама ритмичко-мелодијске стране говора, као средстава за изражавање синтаксичких значења и емоционално експресивне боје исказа.

У *једанаестом* поглављу детаљно су представљени начини реализовања фокуса у говору. Након резултата истраживања у многим светским језицима, Средојевић детаљно описује одлике фокуса у српском језику и резултате досадашњих испитивања прозодијских карактеристика фокализованих речи, која су показала да је „контрастни фокус реализован вишим вредностима f_0 , у већем распону, уз изразите промене тонског кретања, прати га повећање интензитета и дуже трајање, док је остатак фразе мање интонативно (и интензитетски) изразит” (Лехисте Ивић 2002; Средојевић 2015, 2017). У досадашњим србистичким истраживањима поређене су различите реализације исте речи, изговорене без истицања и изговорене као фокус исказа, при чему је установљено да фокализована реч увек има вишу почетну и максималну вредност f_0 , да су тонска кретања над фокализованом речи остварена у већим интервалима и карактерише је већи интензитет и дуже трајање. Аутор и у овом поглављу детаљном анализом корпуса, низом илустрација и графичких приказа врло успешно пројектује циљеве истраживања и аргументује постављене тврдње.

Приказана студија, заснована на адекватном емпиријском истраживању, спроведена је на високом академском и научном нивоу и читаоцима нуди обиље података и теоријских разматрања о акустичким говорним константама. Коректно пројектовани циљеви истраживања, адекватне методе анализе и доказивања у емпиријским деловима студије, адекватан говорни корпус и обимна домаћа и страна литература довели су до валидних истраживачких налаза које потврђује монографија Дејана Средојевића. Она представља значајан и оригиналан научни допринос у проучавању говорног израза. Поред теоретских поставки дикцијских феномена, заснованим на акустичко-фонетским истраживањима на материјалу из српског језика, аутор даје допринос и својим истраживањима у практичном раду са бројним новинарима и телевизијским презентерима, те у настави са студентима глуме и новинарства.

Књига је намењена свима које занимају дикцијски феномени, посебно они ма који проучавају акценатску и прозодијску проблематику из угла фонетике и фонологије, анализе дискурса и прагматике, али и истраживачима из других интердисциплинарних области, попут медицине и логопедије. Од великог значаја садржај књиге може бити користан и вокалним, пре свега говорним професионалцима, као и студентима лингвистике, журналистике, глуме и сродних области.

Александра Р. Лончар Раичевић*

Универзитет у Нишу (Србија)

Филозофски факултет

Департман за србистику

* aleksandra.loncar.raicevic@filfak.ni.ac.rs